

Voorwoord

De handgeschreven brief is geschiedenis. Daarmee heeft de brief als medium aan gebruik ingeboet. Het wordt tegenwoordig nauwelijks meer gebruikt om contact te leggen of te onderhouden. Hiervoor zijn nu immers veel snellere, goedkopere en makkelijkere middelen beschikbaar. Enkel de romantics neemt nog de tijd voor het schrijven van een brief en het kopen van een postzegel in een maatschappij waar iedereen in direct contact met elkaar staat via de telefoon en het internet. Zelfs onze kerst- en nieuwjaarswensen versturen we niet meer via de post: het aantal verzonden kerstkaarten loopt al jaren met zo'n twaalf procent per jaar terug.¹

Hiertegenover is de belangstelling voor de brief als historisch document de afgelopen jaren juist toegenomen. Dit heeft niet op de laatste plaats te maken met de groeiende toegankelijkheid ervan.² Zo werden in 2012 ruim zesduizend negentiende- en achttiende-eeuwse Nederlandse brieven online gezet, die ooit dankzij Engelse kaapvaart in Londen terecht waren gekomen.³ Ook het idee dat geen enkele historische tekst een directe weerspiegeling van de werkelijkheid is, maar onderhevig aan (bewuste en onbewuste) intenties en ideologieën van de schrijver, heeft bijgedragen aan de waardering voor de brief als historische bron. Waar de brief eerst als onbetrouwbaar egodocument werd bestempeld, werd ze, met het besef dat elke tekst subjectief is, net zo relevant als iedere andere bron.⁴

Misschien is de prominente aanwezigheid van de auteur ook juist wat het onderzoek naar brieven zo waardevol en interessant maakt. Brieven geven inzicht in de meest individuele belevingen van de mens in zijn omgeving en tijd. Wat durfde men enkel te delen met zijn dierbaarste vrienden, collega's, of echtgenoot, vanwege de angst zijn omgeving voor het hoofd te stoten? Anderzijds kunnen we er niet van uit gaan dat brieven een directe, ongeschonden kijk geven in iemands gedachten. Ze worden beïnvloed door censuur, verwachtingen van de ontvanger, verborgen agenda's, of verfraaiing van de werkelijkheid. Bovendien werden er ook brieven geschreven het met oog op een breed publiek. Met een themanummer over briefgeschiedenis wil *Groniek* aan de hand van vijf uiteenlopende onderwerpen laten zien hoe brieven in het verleden gebruikt zijn en inzicht geven in de mogelijkheden en beperkingen van de brief als historische bron.

Een beroemde briefwisseling is die tussen Peter Abelard en Heloise d'Argenteuil. Dit middeleeuwse document vormt het onderwerp voor het

eerste artikel van dit nummer. Hoewel tegenwoordig gedacht wordt dat het bij dit middeleeuwse document gaat om een samengesteld document dat nooit een daadwerkelijke briefwisseling geweest is, stelt Theo Lap dat een analyse ervan als een casestudy voor de middeleeuwse brief als een literair genre tot waardevolle conclusies kan leiden.

In het tweede artikel geeft Dirk van Miert een overzicht van de geschiedenis van de Republiek der Letteren, een netwerk van geleerden die voornamelijk met elkaar communiceerden via brieven en wat doorgaans in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw wordt gedateerd. In zijn artikel stelt van Miert dat dit netwerk in een veel langere periode gezien kan worden en daarnaast beargumenteert hij dat de Republiek der Letteren veel dynamischer was dan meestal wordt gesuggereerd. In het artikel bespreekt hij tevens de nog steeds onbekende omvang van het netwerk.

‘Met dank aan de vijand,’ zo luidt de titel van het derde artikel, van de hand van Judith Brouwer. Brouwer analyseerde brieven die in het Rampjaar 1672 vanuit Nederland naar verwanten op zee werden gestuurd. De brieven bieden inzicht in hoe dit jaar beleefd werd door lage sociale klassen – een bevolkingsgroep waarop moeilijk vat te krijgen is. In het artikel worden zowel de inhoud van de brieven als het gebruik ervan als wetenschappelijke bron besproken.

In het voorlaatste thema-artikel schrijft Steven King over de *pauper letter* in Engeland in de late achttiende en vroege negentiende eeuw. Honderdduizenden brieven waarin armen ambtenaren om gunsten vroegen zijn bewaard gebleven. In het artikel kijkt King naar de structuur, inhoud en intertekstualiteit van deze brieven en herkent hij hierin retorische tactieken. Hij biedt hiermee een nieuw perspectief op geletterdheid onder de lage bevolkingsgroepen in achttiende- en negentiende-eeuws Engeland.

Hans Krabbendam bespreekt in zijn artikel ‘Praten op papier’ het gebruik van immigrantenbrieven uit Amerika in de context van de Europese emigratie naar Noord-Amerika. Hoe representatief zijn deze brieven? Krabbendam bewijst met dit artikel dat de brieven gebruikt kunnen worden om het inzicht in emoties, generaties en moderniseringsprocessen te vergroten.

Deze *Groniek* is zowel nummer 204 als nummer 205. Dit is uiteraard niet alleen op de omslag, maar ook in de omvang van het nummer merkbaar: naast de gebruikelijke vijf thema-artikelen bevat deze *Groniek* een extra uitgebreid supplementsgedeelte. Dit opent met een ‘Hoog van de Toren’ van

Jilt Jorritsma, waarin hij ingaat op het pleidooi van David Armitage en Jo Guldi in hun *The History Manifesto* (2014). Volgens hen is de teruggetrokken historicus enkel in staat de wereld opnieuw te betreden wanneer hij meegaat met de tijd en aansluit bij moderne technologieën, de digitalisering van de geesteswetenschappen en, vooral, ‘big data’-analyses. Volgens Jorritsma ligt in deze oppervlakkige benadering van de geschiedenis niet het antwoord waarnaar zij op zoek zijn.

In de rubriek ‘Historisch Erfgoed’ richt Wijnand Mijnhardt zich tot het crisisalarm dat tegenwoordig door de humaniorafaculteit galmt. De geesteswetenschappen zouden hun ware positie in de samenleving niet langer vervullen. Door te kijken naar de rol die de geesteswetenschappen in het verleden hebben gespeeld, probeert Mijnhardt de maatschappelijke positie die de geesteswetenschappen vandaag de dag zouden moeten innemen voor ogen te zien.

Reinbert Krol stelt in de rubriek ‘Discordia’ dat historici te weinig aandacht besteden aan de teksten die ze schrijven. Een historicus moet zijn publiek verleiden; en dat begint al bij de openingszin. Vaak zijn dat saaie, nietszeggende of omslachtige zinnen, die de lezer niet direct overhalen of prikkelen om door te lezen. Een goede openingszin, zo betoogt Krol, moet het onderwerp introduceren, een visie weergeven, een vraag oproepen, een stelling poneren en in essentie (een groot deel van) de volledige tekst in zich bergen.

Jaap Osinga gaat in op de verwarring die ontstaat bij het gebruik van verschillende kalenders. Omdat er in de geschiedschrijving vaak voorbij wordt gegaan aan het verschil tussen de Juliaanse en de Gregoriaanse kalender, gebeurt het meer dan eens dat de huidige Gregoriaanse datering wordt toegepast op gebeurtenissen uit periodes waar toentertijd de Juliaanse kalender werd aangehouden. Osinga pleit in deze ‘Historisch Erfgoed’ daarom voor een dubbele Juliaans-Gregoriaanse datering.

Op vrijdag 16 oktober 2015 werd er tijdens de Nacht van de Universiteit een debat gevoerd onder de noemer ‘Nederlands is passé’, waarin de steeds groter wordende rol van de Engelse taal binnen de universiteit centraal stond. Zo stelde Douwe Draaisma dat deze ‘verengelsing’ uiteindelijk zal leiden tot een ‘vervlakking’ van de wetenschap. Tevens werd er gewaarschuwd dat de Rijksuniversiteit Groningen door de anglicatie het contact met haar Duitse en Franse onderzoekstradities dreigt te verliezen. Er moet daarom iets veranderen, vindt Kees Willemsen. In de rubriek ‘Discordia’ houdt hij

een pleidooi voor de meertalige universiteit.

Dit nummer sluit af met een artikel van Elisa Goudriaan in de rubriek ‘Historisch Erfgoed’ waarin zij ingaat op de manier waarop de Medici-familie haar macht legitimeerde en consolideerde. Goudriaan toont aan dat het de Florentijnse patriciërs waren, die in hun rol als ambassadeurs en kamerheren onmisbaar waren voor een succesvolle uitstraling van de Medici aan andere hoven.

De redactie van *Groniek* wenst u veel leesplezier toe.

Noten

1. “Weer minder kerstkaarten via post,” *De Volkskrant*, 9 december 2014, geraadpleegd op 2 december 2015, <http://www.volkskrant.nl/binnenland/weer-minder-kerstkaarten-via-post~a3807375/>.
2. Arianne Baggerman en Rudolf Dekker, “De gevaarlijkste van alle bronnen: egodocumenten: nieuwe wegen en perspectieven,” *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, I, 4 (2014), 5.
3. “Gekaapte brieven”, geraadpleegd op 2 december 2015, <http://www.gekaaptebrieven.nl/tekst>.
4. Baggerman en Dekker, “De gevaarlijkste van alle bonnen”, 9.